

BERICHTEN
UIT
NEDERLANDSCH OOST-INDIË
VOOR
DE LEDEN
VAN DEN
SINT-CLAVERBOND.

1899.

III.

Niet in den handel.

's GRAVENHAGE,
T. C. B. TEN HAGEN.

FLORES.

VIII. Iets over wonderbaarlijke Grootmoeders.

DOOR M. TIMMERS.

„Zoo joggie, waar heb je dat stuk vleesch van daan?”

't Aangesproken joggie is een bruin manneke van Flores; juist komt hij van 't strand met een stuk geitenvleesch in de hand.

„Wel Toewan” — zoo luidt zijn antwoord — „van Grootmoeder.”

„Van Grootmoeder?”

„Ja Toewan, want Grootmoeder heeft dáár aan 't strand van nacht een geit gegrepen, haar verscheurd, maar dit stuk heeft ze laten liggen.”

„En waar is Grootmoeder nu?”

„Nu Toewan, ik denk weggezwoomen naar een stille plaats.”

Een raar grootje — zal menigeen denken — in de nachtelijke uren op 't strand liggen, geiten stelen, verscheuren en daarna liefst met haar oud verdord gebeente den onmetelijken waterplas in, om dáár ver van de menschelijke samenleving de stille eenzaamheid te zoeken. Een raar grootje voorzeker!

En als ge nu eens dat grootje, waarvan 't joggie sprak, in levendenlive zaagt, wat zoudt ge dan wel zeggen? Ik geloof bedroefd weinig, maar al de beweginskracht, die gij onder uw leden draagt, zoudt ge inspannen, om nadere kennismaking te vermijden. Want die Grootmoeder was niemand anders dan het afschuwelijk monster, Kaaiman genaamd.

Waarom zoo'n hartelijke naam voor zoo'n afschuwelijk monster? Om dit te begrijpen moet men met de denkbeelden van de inlanders vertrouwd zijn. Vroeger vooral waren zij van meening dat er zielen van voorouders in die dieren waren overgegaan. Daarom liet men die monsters liefst ongemoeid.

„Ben je niet bang” — vroeg ik eens aan een opgeschoten jongen in een kampong, in wiens nabijheid verscheidene van die beesten zaten — „ben je niet bang voor den kaaïman?”

„Wel neen Toewan” klonk het antwoord

„Niet?” — vroeg ik verwonderd — niet bang? en waarom niet?”

„Wel Toewan, waarom zou ik bang zijn? Ik heb niets misdaan tegen den kaaïman. Had ik schuld tegenover hem, ja dan was ik ook bang.”

Een echt inlandsch idee.

„Zoo” — sprak ik — „dus de kaaïman zal u niets doen?”

„Neen Toewan, want wie hem niets misdoet, misdoet hij niets, maar wie hem iets in den weg legt, die ondervindt zijn wraak.”

„Nu, daar hij u toch geen kwaad doet, moest ge me eens een plezier doen.”

„Gaarne Toewan, welk?”

„Blijf van nacht buiten slapen bij de rivier.”

In deze warme landen voorwaar iets van weinig beteekenis. Maar jawel, alleen de gedachte, dat er wel eens een van die rechtvaardige kaaïmans kon komen, deed hem schrikken en 't woord „ik durf niet” van zelf op de lippen komen. Wederom een voorbeeld van verschil tusschen theorie en praktijk.

Kaaïman (alligator) is oorspronkelijk een Portugeesch woord en verbastering van Caimao. In Larantoea noemt men het dier met den maleischen naam *Boewaja*, verder op, en ook in 't Sikaneesche, *Koboe*.

Vroeger — aldus een Egyptische traditie — waren ze

zoo kwaad niet, ja waren zij zelfs goedaardig. Maar wat gebeurt? Daar heeft zoo'n oude Egyptenaar de stoutheid hun beeld te verbrijzelen. Dat zullen ze op hem verhalen, en sinds die tijd is het mis, erg mis ook, niet alleen bij de Egyptische kaaimans of krokodillen, maar hun haat schijnt zich aan de geheele krokodillenwereld te hebben medegedeeld.

Liefst houden deze monsters zich op bij de monding der rivieren; dáár hebben ze land, dáár hebben ze water, slijk, zand, struikgewas altemaal naar hun gading. Vooral op 't warme zeezand koesteren ze zich gaarne in den zonnegloed. Voor gedruis zijn ze over het algemeen bang; dan schrikken ze en gaan aan den haal. Daarom in Afrika dat geweldig lawaai dat de inlanders maken als ze een rivier moeten overzwemmen. Vallen de kaaimans niemand aan, dan slaan ze dikwijls met hun staart de prooi eerst lam, en halen ze dan gemakkelijk naar binnen.

Een Larantoeke'sche Broeder wandelde eens langs het strand. Toevallig lag een kaaiman op de loer. Niets vermoedend wandelt de Broeder rustig voort, toen op eens bliksemsnel het monster naar voren schoot, op den hond af, die den Broeder gevolgd was. Toen de hond hem ontsnapte, greep hij naar 't been van diens meester. Gelukkig was zijn staart ongebruikt gebleven en wist de Broeder zich door een sterken ruk los te maken. Een stuk kuit moest hij echter bij die gelegenheid achterlaten. 'T is wel erg, maar dat heeft men er wel voor over om niet ingeslokt te worden.

Op dezelfde plaats — een echt kaaimans' nest — was een andere Broeder ook bijna het slachtoffer dier veelvraten geworden. Hij moest een stuk hout hebben van bizonderen vorm. Daarom maar even de boschjes in langs 't riviertje. Geen gevaar vermoedend, had hij zijn blik meest naar boven gericht, altijd zoekend naar 't verlangde stuk hout. Toevallig kijkt hij weér eens naar beneden, en zie, op 10 passen afstands ligt een groote,

oude kaaiman . . . gelukkig nog te dutten. Wie of zich niet op zijn gemak gevoelde! 't Best was nog: zachtjes, zoo zachtjes mogelijk een eindje terug en dan des noods voorloopig in een boom. Maar jawel zachtjes! „Krak, krak,” klinkt het in eens in de doodsche stilte, terwijl de voet op een dood stuk hout neerkomt. Op 't zelfde oogenblik ontwaakt het monster, vliegt op en . . . verloren? . . . neen „plons” klinkt het, en het dier is reeds in de rivier verdwenen. Of er iemand blijde was!

Nog staat me levendig voor den geest het tragisch uiteinde van een schooljongen, Stefan genaamd. De goede jongen was aan 't visschen in zee. Ook andere menschen waren op 't strand, doch op een afstand. Terwijl hij een eind van 't strand in 't water staat, schiet in eens een kaaiman op hem af, grijpt hem, en toen zeewaarts met zijn prooi, 't Volk aan 't strand aan 't roepen en schreeuwen; terstond in hun prauwtjes het monster achterna, met pieken en bijlen gewapend. Doch te laat; wel liet het beangstigde dier den jongen los, maar hij was reeds een lijk; in zijn wreeden muil had hij den knaap de ribben verbrijzeld.

Vroeger zette ons gouvernement op het dooden dezer dieren een premie. Goed bedoeld zonder twijfel, doch wat geschiedde er? De inlander redeneerde zooals in Holland iedere boer redeneert die varkens of koeien wil verkoopen: om die beesten te verkoopen moet men ze hebben, om ze te hebben moet men ze fokken en zoo werden er aan door de inlanders kaaimans gefokt om ze aan het gouvernement te kunnen verkoopen. Die handel in kaaimans werd in den jare 1874 wijselijk afgeschaft.

M. TIMMERS.

IX. Heidendom op Midden-Timor.

DOOR TH. VAN SWIETEN.

Reeds lang was ik van plan den lezers der „Berichten” iets mede te deelen over den Godsdienst der volken, onder welke ik leef, (*) maar de moeilijkheden, verbonden aan een nauwgezet onderzoek, verhinderden mij tot nu toe mijn plannen uit te voeren. Ook op dit oogenblik nog is het weinig wat ik den lezers kan aanbieden. Om een inlander goed te ondervragen moet men zelf inlander zijn, want wat en hoe zij denken, blijft zeer lang voor ons Europeanen een ondoorgrondelijk geheim. Is men na veel ondervragen een feit te weten gekomen en maakt men zich moede om het „waarin” te achterhalen, of er achter te komen wat de inlanders zich voorstellen b. v. bij het uitspreken van het woord *God*, dan krijgt men gewoonlijk tot antwoord, dat denken wij zoo maar: „ofwel” dat zeggen wij zoo maar, „ofwel” wij weten niet meer. Vraagt men een inlander: neemt gij aan dat er een God bestaat dan antwoordt hij „ja”, vraagt men dan verder „heeft die God een lichaam”, dan ziet men aanstonds dat men een vraag stelt aan welke zij nog nooit gedacht hebben of die zij geheel en al overbodig achten. Houdt men nu aan met vragen dan antwoorden zij: „wij zeggen alleen maar God” en wij weten alleen maar den naam”, en men komt geen stap verder.

Te oordeelen naar hunne wijze van handelen met de dooden, nemen zij ook aan dat de zielen der afgestorven blijven voortbestaan; zoo wenschen zij bijvoor-

(*) De eerwaarde schrijver is thans als Missionaris te Semarang werkzaam. Zijn opvolger op Midden Timor is de Eerw. Heer H. v. d. Velden.

beeld bij het kisten van een doode, dat hij den weg moge vinden naar het aanschijn van God. Deze wensch herhalen zij nogmaals wanneer de doode wordt uitgedragen. Maar vraagt men nu: gaan zoowel de slechte als de brave menschen naar het aanschijn van God: „of wel”, wat doet God als er een brave mensch voor Hem verschijnt, wat als er een slecht mensch verschijnt? Nuttelooze vragen; zij antwoorden eenvoudig: „dat weten wij niet” ofwel: wij zeggen alleen maar dat zij gaan naar het aanschijn van God. En ik geloof dat zij de waarheid zeggen, want zoodra eene zaak niet meer gezien, of gehoord of betast kan worden denken zij, geloof ik, ook niet verder en staat hun verstand gewoonlijk stil. Eene eigenaardige onhebbelijkheid der inlanders bemoeilijkt daarenboven een grondig onderzoek. Zoodra een inlander meent te bemerken welke zijde zij ondervrager uit wil, dan is hij aanstonds gereed, om maar gelijk te geven. Of deze onhebbelijkheid nu voorkomt uit hunne begeerte om van de zaak af te zijn, of wel omdat zij werkelijk dingen hooren, waaraan zij nog nooit gedacht hebben en daarom maar in het honderd *ja* en *amen* zeggen, heb ik nog niet kunnen achterhalen. Maar zeker is het, dat het zeer moeielijk is een vraag zóó in te kleeden, dat een inlander gedwongen is een antwoord te geven waar men iets aan heeft.

Het onderzoek naar de godsdienstige begrippen dezer volken heeft nog eene andere zeer groote moeielijkheid. Hun verhaal b. v. van het eerste menschenpaar, van den zondeval, van de vervloeking over de aarde uitgesproken heeft zooveel overeenkomst met het bijbelverhaal, dat het moeielijk is te veronderstellen dat de invloed van het christendom, gedurende 300 jaren op Timor verkonigd, hunne oude overleveringen dienaangaande niet gewijzigd zou hebben. Niet gemakkelijk is het te onderscheiden wat deze volken overgehouden hebben van de oorspronkelijke traditie, uit de tijden vóór de verstrooiing van

het menschelijk geslacht, van hetgeen later door de prediking des christendoms veranderd, of gewijzigd of versterkt is.

Ik heb wel eens hooren beweren, dat de bewoners van Midden-Timor geen afgodendienaars zouden zijn. Ik voor mij meen echter dit te moeten tegenspreken; afgodendienaars zijn het, maar, van de tamste soort.

Wel vindt men hier geen afgodsbeelden, geen tempels of gebouwen, die voor den eeredienst ingericht zijn, geen priesterschap, dat of erfelijk is of door vrije keuze gevormd wordt. Noch bij de geboorten, noch bij huwelijken, noch bij sterfgevallen heeft eenige godsdienstplechtigheid plaats, als men ten minste het uitspreken van dien wensch bij het kisten en uitdragen van een doode geene godsdienstplechtigheid meent te mogen noemen.

Het eenige wat men vindt, zijn offersteen en in de open lucht. Zij die beweren dat de Timoreezen geen afgodendienaars zijn hebben eenige moeite om deze offersteen weg te redeneeren, en bij slot van rekening als men hen op den man afvraagt „maar wat offert men dan toch op die steenen en aan wie offert men?” dan antwoorden zij precies als de inlanders: dat doet men alleen maar, dat doet men omdat het er zoo bij hoort, omdat het altijd zoo geweest is. Nu, over deze steenen en dat offeren later.

De inlanders nemen een God aan, die boven alles verheven is, boven zon en maan en sterren, zee en aarde. Zij noemen hem „*Nai Maromak*” (wij zouden het kunnen vertalen „de Heer, de Koning van het uitspansel”, zoo spreken zij ook van *Nai Lidak*, van *Nai Fialarang*, wat dan zeggen wil: de Koning van Lidak, de Koning van Fialaran.) Deze *Nai Maromak* heeft alles gemaakt, voor hem moeten de menschen na den dood verschijnen. Zijn er sterfgevallen of ongelukken welke de inlanders niet hebben kunnen atweren, dan zeggen zij, dat de *Nai Maromak* het zoo gewild

heeft. Zweren zij, dan doen zij dit bij den *Nai Maromak*. Hem brengen zij ook offers hetzij aan Hem alleen of te gelijk ook nog aan andere Nais (Heeren). Dit offeren echter is geheel persoonlijk; wie er behoefte aan gevoelt doet het, en een ander laat het, zooals hij dat verkiest. Het volk als volk brengt geen offer. Uit dit alles ziet men dus, dat, voor de meening dat de inlanders geen afgodendienaars zijn, veel kan worden aangevoerd. Maar altijd blijft er nog een groote vraag te beantwoorden: Beschouwen de inlanders dien *Nai Maromak* als een wezen boven of naast of in dat uitspannel, dus als een wezen, dat op zich zelve staat, of wel maken zij in hunne gedachteloosheid geen onderscheid en beschouwen zij dat uitspannel als één met den *Nai Maromak*? Met andere woorden noemen zij het uitspannel zelf *Nai Maromak*?

Zoo komen wij als van zelf tot het beschouwen van de keerzijde der medaille. Zooals men reeds heeft kunnen opmerken, speelt die *Nai Maromak* geen groote rol in het leven van den inlander. Slechts nu en dan wordt door ieder afzonderlijk aan Hem gedacht, naarmate een ieder dat goed vindt of er behoefte aan gevoelt, meer niet. Eene gewichtiger rol spelen een groot aantal andere *Nai's* of Koningen of Heeren, en deze worden wel degelijk en ook zeer dikwijls door de inlanders aange-roepen en geëerd. De inlander meent dat alles wat in ztjn oog groot is een *Nai* heeft. Een groote boom heeft een *Nai*, een groote steen heeft een *Nai*, de zee, de tuinen, de hooge bergen enz. enz. hebben hun *Nai*, of liever gezegd zijn een *Nai*, want ondervraagt men een inlander of die *Nai* van een grooten steen, in dien steen woont of elders, dan antwoordt hij, dat die steen zelve de *Nai* is en dat hij aan niets anders denkt behalve aan dien steen als hij dien *Nai* aanroept of eert. Aan alles nu wat in hun oog een *Nai* is, brengen zij offers en zij wachten zich wel iets te doen wat dien *Nai* zou kunnen mishagen, want dan wordt die *Nai*

een *Satan* (*Satan* wil in hun taal zeggen: tegenhouden, sterk genoeg zijn, weerstaan) die hun vele ongelukken kan berokkenen. Voor deze *Nai's* worden nu offersteenen opgericht. Van kleinere steenen maakt men eene verhevenheid, of hooger of lager naar verkiezen, en midden op deze verhevenheid legt men eenen grooten platten steen, die de offergaven moet ontvangen. Op deze steenen brengt men ten offer: rijst, *sirih* (betel), *pinang*, vleesch enz. enz. en dat doet men onder aanroeping van den *Nai* dien men wil eeren of verzoenen met of zonder nevenaanoeping van den *Nai maromak* over wien we vroeger spraken. Vraagt men nu wie volgens hun oordeel al dat geofferde opeet, dan antwoorden ze: daar denken we niet aan, misschien de *Nai*, misschien de menschen.

Beschouwt men dus de zaken van deze zijde dan moet men wel degelijk zeggen dat ze afgodendienaars zijn, ook al hebben ze geen afgodsbeelden.

Wat nu de groote vraag betreft hierboven geopperd: beschouwen ze den *Nai maromak* als een wezen onderscheiden van het uitpansel, of wel als het uitpansel zelf, dan zou men allicht geneigd kunnen zijn de laatste meening te omhelzen en te zeggen: gelijk in hun oog de *Nai* van een boom, van een berg, de boom zelf de berg zelf is, zoo zal ook wel de *Nai maromak* de Heer van het uitpansel, dit uitpansel zelf wezen. Men vergeete echter niet dat volgen hen de *Nai maromak* alles (d. i. al het zichtbare) gemaakt heeft, derhalve ook alle *Nai's* van boomen bergen enz. enz., dat hij boven zon maan en sterren, zee en aarde verheven is, en dan begint men wederom met recht te twijfelen of ze wel onder *Nai maromak* het uitpansel zelf kunnen bedoelen.

Wij voor ons gelooven dat de *Nai maromak* wel degelijk de schepper is en bijgevolg God in den christelijken zin van het woord, maar dat met het Hem gaat op Timor gelijk elders ook: Hij wordt wel gekend maar

niet of bijna niet vereerd. De schepselen daarentegen waarin men iets groots of vreeslijks meent te bespeuren worden des te meer vereerd, m. a. w. naast de kennis van den eenen waarachtigen God bestaat op Timor de duivelen- of geestenvereering, al treedt deze niet zoo duidelijk aan het licht als bij de andere wilde volkstammen. De Satan weet zich het leeuwenandeel in de vereering toe te eigenen, maar kan toch niet de kennis van den éenen God uit den geest der menschen verdrijven. Het woord van Tertulliaan geldt ook hier op Timor: *anima naturaliter christiana*: de ziel is van nature christen d. i. het gezond menschenverstand zegt steeds: er is een God, die alles wat buiten Hem is gemaakt heeft en zelf eeuwig en noodzakelijk is. Augustinus de groote kerkleeraar getuigt — en hij is een getuige wiens gezag in deze zeer groot is, aangezien hij de heidenen, in wier midden hij leefde, van nabij kon kennen — Augustinus getuigt in zijn boek tegen Faustus: „*discat Faustus gentes non usque ad falsos deos esse delapsos ut opinionem amitterent unius veri Dei ex quo est omnis qualiscunque natura*”(*) Faustus wete wel. . . . dat de heidenen niet „zoo diep in den dienst der afgoden verzonken zijn, dat „ze de kennis van den eenen waren God, van wien „alles het wezen krijgt, zouden verloren hebben” Wat Augustinus van de heidenen van zijn tijd zegt is onzes inziens toepasselijk op het volk van Timor. God kennen, maar de eer Hem verschuldigd, overbrengen op het schepsel, is helaas zeer goed vereenigbaar.

Atapoeftoe, September 1898.

TH. VAN SWIETEN.

(*) Contra Faustum 1 20 c 19.